

EDİTÖRDEN

Merhaba değerli “Bilimname” okurları! Dergimiz bu sayısında, dört telif dört de tercüme makale ile istifadenize sunulmuş bulunuyor. Bu sayının editörü olarak bendeniz, bu makalelerin hepsini okudum ve oldukça faydalandığımı söyleyebilirim. Onları size tanıtmaya çalışırken sizlerin de bu sayıdan faydalanacağınızdan emin bulunmaktayım.

Dergideki sıralamaya göre ilk telif yazısı meslektaşımız Erdoğan PAZARBAŞI'nın “*Araisu'l-Kur'an'da Türkler*” adlı makalesidir. Bilindiği üzere “*Araisu'l-Kur'an*” Osmanlı dönemi müfessirlerinden Vanî Mehmed Efendi'nin tefsiridir. “*Vanî Mehmed Efendi' ve Araisu'l-Kur'an Adlı Tefsirinin Tahlili*” Erdoğan Bey'in Yüksek Lisans Tez çalışmasıdır. Bu yüzden Vanî Mehmed Efendi ve Tefsiri'nin uzmanıdır da denilebilir. Makale'nin ana teması Tevbe suresinin 39. ayeti ve bu ayet üzerinde yapılan spekülâtif yorumlardır. Ayetin 40 ve 41. ayet ile birlikte paragraf bütünlüğü içerisinde meali şöyledir: “*Ey iman edenler! Size ne oldu da “Allah yolunda hep birlikte savaşa çıkın!” denildiğinde, yerlerinize çakılıp kaldınız! Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatına razı mı oldunuz? Oysa dünya hayatının yararı/hazı, ahiretinin yanında pek az bir şeydir! Eğer hep birlikte savaşa çıkmazsanız, Allah sizi can yakıcı bir azap ile cezalandırır, hatta sizi yok edip yerinize başka bir kavmi de getirir! Siz,*

savaşa çıkmamakla O'na hiçbir zarar veremezsiniz! Allah her şeye kadirdir... Eğer siz Peygamber'e yardım etmezseniz, bilin ki kâfirler onu Mekke'den çıkarırlarken ve o, ikinin ikincisi olarak mağarada arkadaşına: "Üzülme, muhakkak ki Allah bizimledir." derken Allah ona yardım etmişti; Allah onun kalbine güven duygusunu indirmiş ve görmedikleri ordularla onu desteklemişti! Sonuçta kâfirlerin sözünü aşağılara düşürmüş, Allah'ın sözünü ise yükseltmiştir... Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapar! Teçhizatlı ya da teçhizatsız, hep birlikte savaşa çıkın; mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihat edin! Eğer bilerseniz, bu sizin için daha iyidir." (Tevbe, 9/38-41)

Bu ayetteki "Eğer hep birlikte savaşa çıkmazsanız, Allah sizi can yakıcı bir azap ile cezalandırır, hatta sizi yok edip yerinize başka bir kavmi de getirir" ikazı; özellikle de **"sizi yok edip yerinize başka bir kavmi de getirir!"** uyarısı, makale sahibinin de belirttiği gibi, pek çok Arap ve Türk müfessiri tarafından tefsire konu edilmiştir. Ayetteki ikaz ve uyarı bütün hâlinde Arap Miletine değil, **"Ya eyyühellezine âmenû!"** ifadesinden anlaşıldığı üzere, sadece iman edenlere, yani Müslüman Araplaradır. Surenin devamından da anlaşılacağı üzere bu ayetteki **"Ya eyyühellezine âmenû!"** dan murad münafıklar, iman zafiyeti taşıyan Müslümanlar ve gerçek müminlerdir. Aynı tasnifi 33. Ahzab siresinin 9-24 arası ayetlerin tahlilinde de görmek mümkündür... Elbette gerçek müminler, *"üç kişiyi de Allah affetmiştir..."* (Tevbe, 9/118) diye ayette işaret edilen birkaç mümin hariç, Resulullah'dan çağırılı almaz hemen harekete geçtiler... "Ayak sürüyenler" ile "yere çakılıp kalmış olanlar" kalbinde iman zafiyeti olan Müslümanlarla münafıklardır. Hitap da özellikle bu iki kesime ve birkaç mümine yöneltilmiştir... Vanî Mehmed Efendi, belki de Türklerin aleyhine yazı yazan Arap müfessirlere tepki göstererek, tefsirinde Arap milletin yerine geçirilen toplumun Türk milleti olduğunu kendince ispat etmeye çalışmıştır. Oysa o hitaba maruz kalan Müslümanlar yok edilmediler, azaba uğratılmadılar, götürülüp yerlerine herhangi bir toplum da getirilmiş değildir... Tam aksine bu hitabın muhatapları Resulullah (s.a.v) ile birlikte dini tebliğde muvaffak olup *"Siz, eğitilip yetiştirilmiş en iyi bir toplumsunuz."* (Âl-i İmran, 3/110) v.b. ayetlerle övülmüş bir toplumdur. Allah'ın kâlici unvanını hak eden Halid b. Velid'in bir tepkisi sebebiyle Resulullah (s.a.v): *"Allahe Allahe fi Eshabi! Allahe Allahe fi Eshabi!...!"* hadisini irad etmiş; "Allah'tan korkun da ashabım hakkında ileri geri konuşmayın!... Sizden herhangi biriniz Uhud dağı kadar altın tasadduk etseniz, değil onların harcadığı bir ölçeğine, yarım ölçeğinin dahi sevabına eremezsiniz!" buyurmuştur. Cenab-ı Allah da aynı olay üzerine ayetlerini indirmiş ve ayetinde sahabenin "önceden iman edip hicret edip Allah yolunda cihat edenlerin fetihden sonra iman edip hicret edip Allah yolunda cihat edenlerden üstün" olduğunu söylemiş ve Resulünü doğrulamıştır. (Bkz. Tevbe, 9/20) O nedenle, 39.

ayetteki hitaba muhatab da olsa, sahabe ile sonraki Müslümanlar kıyas edilemez, Türk örf ve geleneği de tarih boyunca bu üstünlüğü ve saygıyı hep koruya gelmiştir.

Denilebilir ki, Kur'an yorumcusu, objektifliği sağlayan metodolojik hassasiyeti bir tarafa bırakır ve toplumsal kişiliği ile bağlantılı olarak sübjektif değer ve yargılarını ön plâna çıkarırsa, o yorumdan asıl metne uygun ve bilgi değeri olan bir sonuç elde edilmesi beklenemez. “Allah adına bilmeden söz söylemek” (Bkz. Araf, 7/33) ise, bir müfessirin yapacağı en büyük hatadır. Makalede de belirtildiği üzere, İsmail Hami Danişmend'in değerlendirmesine göre, Vanî Mehmed Efendi “On yedinci asırda bir Türk ırkçısı” olarak (...) “Türkçülük bayrağını tefsir ilminin tepesine diken yegâne Türk âlimi...”dir. Pazarbaşı, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2001, 11. sayısında Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmış olan “Osmanlı Dönemi Kur'an Tefsirlerinde Türklerle İlgili Değerlendirmeler” makalesinin bir bölümünde de yer verdiği konuya, bu çalışmasında daha geniş yer vermiştir. Onun tefsir tarihine ve spekülâtif yorum ve yorumculara ışık tutmayı amaçlamış olabileceği kanaatindeyiz.

Dergimizdeki ikinci makale Kur'an ve Sünnette “empati” ve “sempati” örneklerine ayrılmıştır. Ahlâk felsefesinin temel kavramlarından olan “empati” (daha iyi anlamak için duygu yönünden birinin yerinde olmak) ve “sempati” (biriyle birlik olmak, aynı duyguları yaşamak için onunla özdeşleşmek, duygudaşlık etmek), aynı zamanda eğitim yöntemlerinden biri olduğu için İslâmın temel iki kaynağında önemli yere sahiptirler. Bilhassa insanî ilişkilerin kurulup geliştirilmesinde bir terbiye yöntemi olarak Kur'an-ı Kerim'de canlı örneklerle anlatılmışlardır. Bazı ayetlerle de okura empati yapma ihtiyacını hissettirmiştir. Akademik çalışmaya ilgi duyduğundan beri psikoloji ile de ilgilenen; Kur'an ve insan psikolojisi muhtevalı eserler veren Abdurrahman KASAPOĞLU bu makalesinde bu iki kavram hakkında tanıtıcı bilgi verdikten sonra, Kur'an'da mevcut üç ayetle birlikte bazı hadislerde *empati* ve *sempati* örneklerinden bazılarını nakletmiştir. Mesela Kur'an'ın, “Size verildiği zaman burun kıvrıp tenezzül etmeyeceğiniz bir şeyi, sakın başkasına sadaka veya zekât olarak vermeye kalkışmayın!” uyarısını yapan ayet, vereni alanın durumuna indirtip oradan kendisine baktırması anlamında *empatinin* son derece canlı bir örneğidir. Yine yetimlere saygı gösterilmesi; sözgelimi bir miras taksimi esnasında yanlarına gelen bir yetimi azarlayıp kovmak yerine ona nasıl davranılması gerektiği konusundaki şu uyarı da son derece çarpıcı ve anne ve babaları etkileyici bir empati örneklerindedir: “Özellikle, geride bakıma muhtaç çocuklar bıraktıkları takdirde onlar hakkında endişe duyacak olanlar yetimlere saygılı davransınlar!

Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar ve yetimlere durumlarına uygun söz söylesinler!" Hucurat suresinde nehyedilen insanlık dışı davranışlardan; mesela birilerinin gıybetini edenler, casusvari kardeşlerinin ayıplarını araştıranlar, kendilerini üstün görüp kardeşlerini alaya alanlar, kardeşlerinin aralarını düzeltmeleri gerekirken onu daha da bozmaya çalışanlar, ayıpları örtemeyenler, kötü lakâp takanlar... bunları yaparken empati yapıp da kendilerini onların yerlerine koymaları, onların hissedecekleri üzücü durumu yaşamaları gerektiğine işaret eden ayetlere de yer verilseydi ne iyi olurdu! Bilhassa zina düşkünü kimseleri uyarı konusunda emsalsiz bir *empati* ve müminleri aynı acıyı hisseden bir beden gibi birbirleriyle özdeşleştiren Hadis-i Şerifler son derece ilginç *sempati* örneklerindedir. İmandaki tevhide paralel olarak, Kur'an'da sosyal hayatta da tevhide gerçekleştirmenin bir eğitim yöntemi mahiyetinde arz edilen *empati* ve onun müminin şahsında gerçekleşmiş bir sonucu ve tezahürü anlamına gelen *sempati* konusunda bu makalenin okura çok fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

Diğer bir makale, genç araştırmacılarımızdan Muharrem AKOĞLU'nun, "*İbn Hazm'ın Mu'tezileye Yönelik Eleştirileri*" konusundadır. Makalede, aklı ön plâna çıkartan ve akıl karşısında nassları te'vil eden - kimilerine göre akla gereğinden fazla yer veren - fikirleriyle İslâm âlemini ilmî etkisi altına alan, bilhassa Abbasî Halifesi Me'mun döneminden itibaren bazı ilim adamlarını baskı altına alıp "mihne" olaylarının yaşanmasına sebep olan Mu'tezile mezhebinin temel görüşleri ve nassı ön plâna çıkartan ve nasslar karşısında aklın sınırlarını oldukça daraltan İbn Hazm'ın bu mezhebin görüşlerine ve mezhep ehlinde bir kısım ilim adamlarının fikirlerine yönelttiği eleştirileri tespit edilip işlenmiştir. Hadis geleneğine sıkı sıkıya bağlı olan; Resulullah'a muttasıl âhad haberle amel etmek vaciptir, Allah Resulü'nün bütün sözleri vahiydir ve ayetlere zahirindekinden başka mana verilemez. Allah söylediklerini ayetlerin lafzında açıkça söylemiştir; o nedenle te'vil, teşbih ve mecazî anlam vermekten kaçınılmalıdır, diyen İbn Hazm'ın, Mu'tezile mezhebini; bilhassa bu mezhebe mensup görüş sahiplerinden bir kısmını ve fikirlerini tam olarak tanımadan eleştirmesi; bazen de o mezhebden olmayan kimselere Mu'tezilî zannıyla eleştiri getirmesi, hatta nassa aykırı bulunduğu görüşleri açıkça tekfir etmesi v.b. hususlar makaleyi daha da ilginç hâle getirmektedir. Akoğlu'nun bu makalesi, Mu'tezile ve İbn Hazm hakkında fikir edinmek isteyenler için güzel bir imkân...

Dördüncüsü, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Felsefesi Bilim Dalı Araştırma Görevlisi Cenan KUVAN-

CI'nın "*Mistikler ve Öğretileri*" adıyla dilimize kazandırmış olduğu makaledir. Makale W. T. Stace'ye aittir. Orijinal adı "The Teachings Of The Mystics"dir. Yazar bu makalesinde bilinç ve farklı bilinçlerden söz ettikten sonra, duygu, arzu ve irade de dahil; duygular, imajlar ve kavramların oluşturduğu duygusal-entelektüel bilinç ötesinde ve ondan çok farklı bir bilince daha sahip olduğumuzu söylüyor. Rasyonel bilinçten çok ince çizgilerle ayrılan bu bilinci "Mistik Bilinç" olarak isimlendiriyor. Yazara göre bu bilinç, duysal ya da zihinsel unsurlara dayanmaz. Dolayısıyla, bu bilinç tahlil ve tasvir edilemediği gibi diğer bilinçlerle kıyaslanamaz da. Mistik tecrübenin dil ile ifade edilemeyeşi de onun bu özelliğinden kaynaklandığı açıkça belirtilmektedir. Makalede Mistisizmin özü açıklandıktan sonra mistisizmin iki çeşidinden; "Dışadönük Mistisizm" ve "İçedönük Mistik Tecrübe"den söz edilmiş ve yazının ana konusu olan "İçedönük Mistik Tecrübe" üzerinde durulmuştur... Duyusal ve zihinsel olan dışadönük mistik tecrübe; duysal ve zihinsel bilincin yok olması sonucu onun yerini alan mistik tecrübe, içedönük mistik tecrübe olarak tanımlanmıştır. Yazar, içedönük mistik tecrübe yaşayabilmek için yapılması gerekli temrinler olarak, Yogilerin "tefekür" ve "yoğunlaşma"larından bahsetmiştir. Daha sonra "Mistisizm ve Din" ve "Mistisizm Hakkında Alternatif Yorumlar" konularına da açıklık getirilmiştir. Kuvancı'nın okurlarımıza sunduğu bu tercüme, "*Mistikler ve Öğretileri*" konusunda son derece faydalı bir çalışmadır.

Diğer bir makalemiz, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarından Mehmet EVKURAN'a aittir. O, bu makalesinde "Rene Guenon Düşüncesinde Temel Konu ve Kavramlar"ı tanıtmaya çalışmıştır. Sonradan İslâm dinine giren Rene Guenon, diğer dinlerden bir kısım entelektüellerin düşüncelerine de etki etmiş bir düşünürdür. Dolayısıyla dinler arasındaki iletişim ve diyalog çalışmalarının hız kazandığı bir dönemde, Rene Guenon'un dinlerin aşkın birliği, sahil gelenek, sahte maneviyat ve modernizmin eleştirisi konusundaki fikirlerini gündeme taşımak, yazarın da dediği gibi, inanç dünyasındaki bir kısım sorunları anlamada faydalı olacağı muhakkaktır. Bu makalede Rene Guenon'un düşünce yapısı, beş ana konuda ele alınıp incelenmiştir. Bunlar "Din ve Salih Gelenek Anlayışı", "Zahir Batın Düalizmi", Kozmik Çevrim Teorisi", Sahte Maneviyat" ve "Modern Dünya Eleştirisi" konularıdır. Rene Guenon, bir hakikat kavramı ekseninde bir varlık ve buna bağlı bir bilgi anlayışına sahiptir. Bu hakikat tarih üstüdür ve her türlü düalizmden uzak bulunmaktadır. Rene Guenon'a göre, modern dünyanın yücelttiği *bilim, ilerleme, hukuk, medeniyet, hürriyet, adalet, akılcılık, bireycilik...* gibi kavramlar, açıkça ortaya konmamış, ancak fiilen yaşamakta olan bir tür "beşerî din"ın putları ve

ilâhlarıdır. “Hoşgörü” de öyle... Okuru, edindiği bilgiler ve aydınlatma sebebiyle, memnun edecek son derece faydalı bir makale...

“*Psikolojide Bağlanma Teorisi*” adlı bu çeviri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi Mustafa KOÇ’a aittir. Makalenin yazarı Lee A. Kirkpatrick’dır. Mütercime göre makale, okunduğunda görüleceği üzere, özellikle yetişkinlikte bağlanma ilişkilerini vurgulamakla birlikte, bağlanmanın çağdaş modellerinin kısa bir özetiyle başlamaktadır. Din psikolojisi içerisindeki Tanrı tasavvurları, din değiştirme ve dua üzerine yapılan araştırmaları da kapsayan bazı konularla ilgili seçilen literatür yeniden incelenmiş ve araştırmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda bağlanma teorisiyle ilgili yararlı bir kavramsal çerçeve hazırlanarak sunulmuştur. Bu makale bağlanma teorisi kapsamında kişiler arası ilişkiler, stres ve başa çıkma ile yalnızlık gibi konularla ilgilenen başta sosyal psikologlar ve gelişim psikologları olmak üzere din hakkında çalışma yapan araştırmacılara bu yönde faydalı bir kaynak olabilecektir. Mütercim, çeviriyi yaparken metinde geçen teknik kavramlara dipnotta açıklık getirmek suretiyle asıl metnin daha iyi anlaşılmasına önemli katkıda bulunmuştur. Amacı, hedefi ve meramı açık bir makale...

Fakültemiz Öğretim elamanlarından M. Mustafa ÇAKMAKLIOĞLU’nun Pierre Lory’dan yapmış olduğu “*İbn Arabî’nin Eserlerinde Dil ve Harfler Sembolizmi*” adlı bu çeviri, şu üç konuyu içermektedir: Dil ve Varlığın Kaynağı, Dil ve Vahiy ve Dil ve İnsanın Ruhanî Rolü ve birbirleriyle ilişkisi. Şeyhu’l-Ekber unvanını hak eden İbn Arabî’de “Alem’in kaynağı” ve “Dil Telakkisi” birbirinden ayrı düşünülmemektedir. Ona göre, “Kün” emri ile vücut âlemine gelen yaratılmışlar bu âlem içerisinde birer kelimedirler. Varlık ile kelime birdir. A’yân ilâhî kelimeleri oluştururlar. Varlık Cenab-ı Allah’ın sonsuz ilminde salt ilmî formlar hâlinde a’yân-ı sabiteler olarak var idi. Hadis-i şerifte de belirtildiği üzere lâtif metafizik bir bulut olarak ifade edilen “amâ”, Hakk’ın zuhurunu kabul eden ilk mahaldir. Varlıkları imkân mertebesinde zuhur mertebesine çıkartan “İlâhî Kelime”dir. Zuhur eden her varlık ilâhî isimler vasıtasıyla tanzim ve tertip edilmektedirler... İbn Arabî’ye göre, vücut sahnesine çıkarılan ilk varlık “Hakikat-i Muhammediye” veya “Evrensel insan”dır. İnsan bir mikrokozmozdur ve kâinatta zuhur eden tüm suretleri kendinde toplamıştır... Sufî, her insan ontolojik olarak ilâhî bir kelime olduğu için bir ayetin anlamını ortaya koyarken kendi batını boyutunu görme ve tanıma imkânını elde edebilir. Çünkü Kur’an ve kendi şahsımız aynıdır... “Vasat Olarak İnsan” alt başlığı

altında şu soru sorulmuştur: “Şayet Allah, teecessüm ifade eden bütün suretlerin ve kavramların ötesinde mutlak anlamda manevî alana ait ise, bir kimse O’nun hakkında nasıl konuşabilir ve O’nu nasıl tasvir edebilir?” Kelamcılar bu tip bir soruya karşı çıkmışlardır... İbn Arabî ise şöyle cevap vermektedir: “Dil tek anlamlı olmayıp dilin kullanımı da kelimelerin lügat anlamı ya da söz dizimi kuralları ile sınırlandırılmış değildir. Bunun ötesinde dil, eşyanın kaynağına kadar giden dikey bir boyuta sahiptir. (...) İşte bu dikey boyutuyla dil, insana eşyaya isim verme ve aynı zamanda onları kaynakları olan ilâhî isimlere kadar geri götürme yetkisi verir...” Dolayısıyla Kur’an’dakinin ötesinde Allah’la bir bağ kurmak ve ortak bir dil geliştirmek mümkündür. Çakmaklıoğlu’nun Türkçemize kazandırmış olduğu bu makale, yazarının da dediği gibi, son derece anlaşılması güç ve uzun analizler yapılması gereken bu konunun makaleye dönüştürülmesi, ana hatlarıyla birlikte bir fikrin ifade edilmesi açısından elbette önemlidir. Müellifine de onu dilimize kazandıran Çakmaklıoğlu’na da okurlarımız adına teşekkür etmek durumundayız.

Dergimizdeki son tercüme, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Muhittin KAPANŞAHİN’e aittir. Onun Nisar Ahmed Faruqî’den yapmış olduğu bu çeviri “*İlk Dönem Tarih Yazıcılığı Hakkında Bazı Metodolojik Görüşler*” adıyla yayımlanacaktır. Makale şöyle özetlenebilir: İlk Müslüman tarihçilerin tarih yazıcılığıyla ilgili temel amaçları, Allah’ın rızasını kazanmaktır. Kur’an’ın verdiği tarihi bilgilerdeki temel amaç ise, Allah’ın yeryüzündeki hareket tarzını ortaya koymak ve insanların bundan imanı çıkarımlarda bulunmalarını sağlamaktır. H. I. asırda tarihî bilgiler ideolojik grupların elinde propaganda aracı olarak kullanılmakta idi... Bu nedenle tarih okumalarında bu durum göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmalıdır. Kur’an ve sünnet odaklı tarih bilinci ilk Müslüman tarih yazıcılarının İran ve Bizans tarihine yeterince ilgi göstermemelerine neden olmuştur. Senet yöntemiyle rivayet sistemi ilk kez Müslümanlar tarafından geliştirilmiştir. Bu tarih yazımı, bilimsel kaygıdan öte dini motive ile oluşmuş bir sistemdir. Bu sağlam sisteme rağmen çelişik hadislerin varlığı okura kendi tercihinin yapabileceği imkânını vermektedir. Hukukî problemlerin çözümünde delil olarak kullanılacak rivayetlerde belirli ölçütlerin aranması (senet tenkidi) sistemi ile hem hadis metodolojisi hem de İslam tarihçiliği bilimsel açıdan gelişmiştir.

Dergimizde bir toplantı bir de kitap tanıtımı yer almaktadır. Toplantı, 23-24 Şubat 2007 tarihlerinde İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Anabilim Dalı Öğretim

Elamanlarının 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde gerçekleştirilmiştir.

A. Vehbi ECER'in tanıtımını yaptığı kitap, Nasuriddin Tusî'ye ait Ahlâk-ı Nasîrî'dir. Eser Rahim Sultanov tarafından Farsçadan Azarbaycan Türkçesini çevrilmiş; Abdulvahab Taştan ve Habil Nazlıgöl tarafından da Türkiye Türkçesine aktarılmış ve Fecr Yayınevi tarafından 2005 yılında Ankara'da kitap hâlinde yayımlanmıştır.

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
zduman@erciyes.edu.tr